

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2008-04-18

UDK 75.071:929De Coster

PIRANSKI SLIKI ANGELA DE COSTERJA

Vesna KAMIN

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-pošta: vesna.kamin@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Pričujoči članek želi osvetliti slikarja Angela de Costerja in njegov opus, ki ga predstavljata dve sliki v prezbiteriju župne cerkve sv. Jurija v Piranu. Gre za Čudež sv. Jurija in Mašo v Bolseni. Pri slednji avtorica podrobneje obravnava ikonografski motiv, ki je dokaj redek v slikarstvu in kiparstvu. Ob tem je opozorjeno tudi na slikarjevo vlogo znotraj ceha Collegia dei Pittori v Benetkah, njegovo šolanje pri Johannu Carlu Lothu ter nadaljnje izobraževanje v Rimu na Accademii di San Luca. Za obe piranski sliki so podani tudi arhivski podatki iz župnijskega arhiva sv. Jurija v Piranu.

Ključne besede: slikarstvo 17. stoletja, Johann Carl Loth, Angelo de Coster, župnijska cerkev sv. Jurija v Piranu, Čudež sv. Jurija, Maša v Bolseni

LE TELE PIRANESI DI ANGELO DE COSTER

SINTESI

Il presente testo desidera far luce sul pittore Angelo de Coster e sulla sua opera maggiore racchiusa in due tele, conservate nel presbiterio della chiesa di San Giorgio a Pirano. Si parla del Miracolo di San Giorgio e della Messa a Bolsena. Di quest'ultima tela, l'autrice esamina in modo più dettagliato il motivo iconografico, che è molto insolito sia nella pittura che nella scultura. Allo stesso tempo rileva il ruolo del pittore all'interno della corporazione Collegio dei pittori di Venezia, i suoi primi studi nella bottega di Johann Carl Loth e quelli successivi presso l'Accademia di San Luca a Roma. Sulle due tele piranesi sono presentati anche i dati ritrovati nell'archivio storico parrocchiale di San Giorgio a Pirano.

Parole chiave: la pittura del XVII secolo, Johann Carl Loth, Angelo de Coster, chiesa parrocchiale di San Giorgio a Pirano, Miracolo di San Giorgio, Messa a Bolsena

Sl. 1: Angelo de Coster, Čudež sv. Jurija, župnijska cerkev sv. Jurija, Piran, detajl (foto: M. Klemenčič).
Fig. 1: Angelo de Coster, Miracle of S. George, parochial church S. George, Piran, detail (photo: M. Klemenčič).

Angelo de Coster, beneški slikar nizozemskega porekla, je danes v umetnostnozgodovinskih krogih poznan le po dveh velikih platnih, *Čudežu sv. Jurija* in *Maši v Bolseni*, ki visita v prezbitariju župne cerkve sv. Jurija v Piranu. Temu primerno je njegovo delo slabo raziskano, zato želim v pričujočem članku povzeti dosedanje vedenje o slikarju in ga dopolniti z novimi arhivskimi podatki in opozorilom na ikonografsko problematiko, predvsem pri dokaj redki upodobitvi *Maše v Bolseni*.

O življenju Angela de Costerja nam je znanih do sedaj relativno malo podatkov. Izhajal je iz nizozemske slikarske družine, v kateri je bil že njegov prastric Adam de Coster slikar. Bolj poznan je njegov oče Pieter (Pietro) de Coster (Amsterdam, ok. 1641 – Benetke, 1702), ki je bil prav tako slikar, izšolan v Amsterdamu v krogu slikarjev, kot sta Jan Cossiers in Abraham van Diepenbeeck.¹ V drugi polovici 17. stoletja ga je pot vodila v Benetke, kjer je med leti 1685 in 1700 večkrat zabeležen kot član ceha *Collegio dei Pittori*.² V Benetkah se je poročil z Benečanko Marietto Moro in si kupil hišo v okolici

S. Giustine, njegova dela pa najdemo na Šolti, v Makarski, Kotorju ter v Villi Giovanelli v Noventi Padovani pri Padovi. Umrl je v Benetkah leta 1702 in bil pokopan v cerkvi S. Giustine (Lucco et al., 2001, 819–820).

O njegovem sinu Angelu de Costerju nam je poznanega bistveno manj, njegov opus pa je omejen na dve sliki v Piranu in štiri risbe v Rimu.³ Angelo de Coster se je rodil v Benetkah 22. novembra 1680 kot Angelo Antonio očetu Pietru de Coster in materi Marietti Moro. Podatek o rojstvu je ohranjen v župnijskem arhivu S. Giustine, ki ga danes hrani župnijski arhiv S. Francesco della Vigna (Krstna knjiga, 1669–1720, c. 29; Aikema, 1983, op. 9). O njegovem zgodnjem šolanju zaenkrat nimamo podatkov, verjetno je začel slikarsko pot v delavnici svojega očeta Pietra. Znova ga zasledimo leta 1698, zapsanega skupaj s Pietrom Condo, kot prič o oporoki slikarja Johanna Carla Lotha.⁴ Kot kaže, sta si bila moža zelo blizu in je Angelo verjetno delal v njegovi veliki slikarski delavnici.⁵ V Lothovi delavnici, ki je bila izrednega pomena za mladega Angela, so se kovali

1 Za Pietra de Costerja glej: Martin, 1999; Prijatelj, 1960; 1971; Aikema, 1983; Demori-Staničič, 1988; Ericani et al., 2001. Kruno Prijatelj postavlja za letnico njegovega rojstva leto 1612 oziroma 1614 (Prijatelj, 1960, 55). Po vsej verjetnosti gre za napako, saj imamo podatek, da je Pieter de Coster umrl leta 1702, ko je bil star 61 let (Orlandi, 1753, 419). Prvi pravo letnico njegovega rojstva objavi Bernard Aikema (Aikema, 1983, 251).

2 Za arhivske omembe v letih 1685, 1686, 1690 glej Favaro, 1975. Za leta 1687, 1694, 1700 glej BMCC.

3 Za Angela de Costerja glej: Martin, 1999; Lucco et al., 2001; Prijatelj, 1960; 1971; Aikema, 1983; Favaro, 1975; Moretti, 1984; Zava Boccazzi, 1984.

4 (1) *Testimonii cedulae: Pietro Conda quondam Gierollemo / Ansolo Antonio de Coster, Figliolo del signore Pietro/* (ASV, 1). Prepis arhivskega podatka v Ewald, 1965, 47; Lux, 2000, 146–164.

5 Johann Carl Loth (München, 1632 – Benetke, 1698) ali Carlo Lotti (Carlotto), kot so ga klicali v Benetkah, je ena od osrednjih osebnosti beneškega seicenta, skupaj s Pietrom Liberijem, verjetno njegovim učiteljem in Antonijem Zanchijem je predstavljal vrh skupine "tenebrosi". V Benetkah je imel veliko slikarsko delavnico, ki je bila mnogim slikarjem odskočna deska za nadaljnjo samostojno pot. Lanzi je Lotha označil z "egli ebbe luogo fra' primi quattro pittori del suo tempo, che tutti portavano il nome di Carlo [Carlo Maratta, Carlo Cignani, Carl Loth, Charles Le Brun]". Tesno je prijateljaval s kiparjema Giustom Le Courtom in Enricom Merengom. Slednji mu je izdelal spominsko ploščo s portretom, ki se nahaja v zakristiji cerkve San Luca v Benetkah (Ewald, 1965; Lux, 2000, 146–164; Lucco et al., 2001, ad indicem).

Sl. 2: Angelo de Coster, Maša v Bolseni, župnijska cerkev sv. Jurija, Piran (foto: M. Klemenčič).
Fig. 2: Angelo de Coster, Mass in Bolsena, parochial church S. George, Piran (photo: M. Klemenčič).

slikarji, kot so Daniel Seiter in Johann Michael Rottmayr, ki sta bila v njegovi delavnici med letoma 1665 in 1688, in s katerima je moral po vsej verjetnosti imeti stike tudi Angelo de Coster (Lucco et al., 2001, 507, 562–564).

Po smrti očeta leta 1702 se je Angelo za kratek čas odpravil v Rim, kjer je sodeloval na natečajih Accademie di San Luca. Na tovrstnih natečajih so umetniki, tako slikarji kot kiparji, lahko združili svoje teoretsko vedenje s praktičnim. Združevanje prakse in teorije je bil *raison d'être* tovrstnih akademij; na rimski akademiji so takšne natečaje izvajali vse od leta 1663 (Enenkel et al., 2001, 16; Cipriani et al., 1990, 9–12). Leta 1703 je de Coster prejel drugo nagrado za svojo risbo *Savel se zateče k čarovnici, da bi okreplila Samuelov duh, da bi govoril pošteno o Davidovem prijateljstvu*.⁶ De Coster je naslednje leto ponovno sodeloval na natečaju, kjer je zopet prejel drugo nagrado za svojo risbo *Amulij, kralj Albe, ki ga je ubil Romul, s svojimi tovariši na njegovem prestolu*.⁷ skupaj s slikarjema Giovannijem Battisto Armillijem iz Riminija in Antonijem Bicchierijem iz Rima.⁸ Naslednje leto, leta 1704, se je vrnil v Benetke, kjer je kmalu dobil naročilo za piranski sliki.

Angela de Costerja ponovno zasledimo Benetkah v letih 1712, 1715 in 1726, ko je njegovo ime zapisano v

knjigah ceha *Collegio dei Pittori*. Iz istih knjig tudi izvemo, da je bil Angelo med letoma 1724 in 1728 tajnik ("*cancellario*") ceha. Podpisoval se je namreč kot "*Angiolo de Coster cancellario del Collegio de' Pittori*" (Favaro, 1975). Tudi v poznejših letih najdemo zapise, ki omenjajo Angela de Costerja. Tako je leta 1732 nastopil kot ena od prič slikarju Nicolii Grassiju. Tega leta je Nicola Grassi v imenu svojega očeta zaprosil za posojilo v višini 250 dukatov pri cehu pekov (*Arte dei Pistori*). Podobno, kot je imel nekaj let poprej funkcijo tajnika v cehu slikarjev, je imel v tridesetih letih 18. stoletja v cehu pekov funkcijo "*quadernièr*".⁹ Leto pozneje, 20. avgusta 1733, ga ponovno zasledimo v povezavi z Grassijem; tokrat kot pričo pri kupoprodajni pogodbi med Grassijem in cehom pekov (*Arte dei Pistori*). Podoben akt sledi 26. septembra 1736, ko je bil de Coster zaradi Grassijeve odsotnosti določen za njegovega zastopnika: "*Al Signor Nicola Grassi quondam Giacomo benché absente ma per lui suoi eredi, o successori qui represente, et accettante D. Angelo de Coster quodam Pietro*" (Zava Boccazzi, 1984, 30, op. 9). Ali lahko na podlagi tega zapisa sodimo o njunem prijateljstvu, ki je nastalo v letih, ko sta bila zgolj znanca in je bil de Coster Grassiju priča zgolj zaradi večjega

6 Tema za poizkusno risbo je bila *David odseka Goljatovo glavo* ali *David zmagovalec*. Zmagovalec natečaja je bil Cristofaro Giussani iz Milana (Cipriani, Valeriani, 1988, 25, 35).

7 Amulij je bil Enejev daljni potomec, brat Numitorja, zakonitega prestolonaslednika. Amulij je dal brata vreči v ječo, svojega nečaka pa je ubil med lovom, nečakinjo Reo Silvijo pa prisil, da je postala vestalka. Vendar bogovom njegov načrt ni bil po godu, tako je nekoč Mars zapeljal Reo v svetem gozdu in Rea je postala mati Romula in Rema. Amulij je dal Reo Silvijo usmrtili, ker je prekršila svojo zaobljubo, dvojčka pa dal v košaro in poslal po reki Tiberi. Ko je Romul leta pozneje izvedel, od kod prihaja, se je podal v Albo Longo, ubil Amulija in predal prestol svojemu dedu Numitorju. Prizor, ko Romul ubije Amulija, je upodobil tudi de Coster (Schmidt, 1995).

8 Tema tokratne poizkusne risbe je bila *Rebeka pri vodnjaku* (Cipriani, Valeriani, 1988, 41, 49).

9 Angelo je bil v cehu pekov "*quadernièr*" vsaj med letoma 1731 in 1736, kot izvemo iz notarskih aktov (Moretti, 1984, 17).

zaslužka? Po vsej verjetnosti sta bila Grassi in de Coster prijatelja oziroma je moralo obstajati vsaj nekakšno zaupanje med njima, da ga je Grassi pooblastil kot svojega zastopnika.

Njegova delo nam je tako do sedaj poznano zgolj skozi piranski liki *Čudež sv. Jurija in Maša v Bolseni*, na kateri je na bazi kapitela napis MDCCVI PIN. ANG.º DE COSTER VENE. Sprva so bili strokovnjaki glede na pisanje Antonia Alisija mnenja, da gre za dve različni roki. Šele ko je Alisi v 50. letih 20. stoletja temeljito pregledal župnijski arhiv, je prišel do zaključka, da gre v obeh primerih za deli Angela de Costerja (Alisi, 1955, 129). Domneval je, da so obe liki naročili člani bratovščine sv. Jurija v Piranu (Alisi, 1955, 130), vendar bo v nadaljevanju razvidno, da so liko *Čudež sv. Jurija* naročili člani bratovščine sv. Jurija, *Mašo v Bolseni* pa člani bratovščine sv. Rešnjega telesa.

V zapisih bratovščinske knjige sv. Jurija beremo med odhodki, da so člani bratovščine 17. septembra 1705 izročili kot predujem 310 lir Angelu de Costerju za liko *Čudež sv. Jurija*. Zapis so zavedli šele 14. januarja 1706: "*Adi detto* [14 Genaro 1706] *è Fu li 17 Settembre 1705*¹⁰ *decorso per tanti contanti da me sudetto et il Signor Rocho Apollonio Gover.e* [Governatore] *mio Precesore al Sig.r. Agello de Coster Pitor in Venecia L.* [Lire] *trecento e dieci è questi per capara di Farne un quadro con il Miracolo dimostrato e seguito li 21 Giugno*¹¹ *giorno della Aparatione di detto santo per il turbine intorno in detto Giorno e come meglio nel disegno fatto dal medisimo come in esso è receputa si Vede Val(ore) Lire 310:-*". Preostanek plačila, 434 lir, so zabeležili istega leta, 5. maja 1706: "*Adi 5 Maggio* [1706] *per tanti contati al Sig.r. Anzolo de Coster L.* [Lire] *quattrocento e trenta quatro per saldo del quadro del Miracolo sudetto come apar sua ricevuta Val(ore) Lire 434:-*" (ŽAJ, 1).¹²

Za omenjeno liko obstaja tudi podatek, kako so člani bratovščine uspeli zbrati vsoto za del plačila Angelu de Costerju. Tako med prihodki Bratovščine Sv. Jurija za leto 1706 obstajata dva zapisa: prvi z dne 21. aprila, ki govori o delno zbrani vsoti, namenjeni za poravnanje stroškov dokončanja slike: "*Adi detto* [21 Aprile] *per tanti ricevuti di Elemosina per la Terra per la Fabricatione del quadro posto in Chiesa di San Giorgio giusto alle notte di nomi di diversi particolari come in quele*

Lire quatro cento e trenta tre denari Val(ore) Lire 433:13" in drugi zapis, ki beleži zbrano preostalo manjkajočo vsoto za liko *Čudež Sv. Jurija*: "*Adi 30* [30. april 1706] *detto per tanti ricavati di Elemosina per la Terra per la Fabricatione del quadro posto in chiesa di San Giorgio Val(ore) Lire 59:9*" (ŽAJ, 2).¹³

Pri *Čudežu sv. Jurija* gre za prizor, ko je 21. julija 1343 svetnik rešil mesto Piran pred nevarnim neurjem. Sv. Jurij je prikazan v trenutku reševanja mesta in je obkrožen z angeli. V desnem zgornjem delu slike kerubina držita piranski grb. V spodnjem delu slike se skoraj čez celotno površino razteza veduta mesta Piran. O tej veduti so se zastavljala vprašanja, kako je lahko slikar tako natančno upodobil pogled na mesto z morja. Možna sta dva odgovora; prvi, da je Angelo de Coster osebno obiskal Piran in doslikal veduto, in drugi, da so mu naročniki poslali natančna navodila za izvedbo vedute. K slednjemu odgovoru se nagiba tudi Alberto Craievich v *Istria. Città maggiori* (Pavanello et al., 2001, 203–205). Naslednje vprašanje se pojavlja pri napisu v spodnjem levem kotu.¹⁴ Antonio Alisi je zagovarjal tezo, da je neznan kanonik leta 1761 naročil slikarju Lorenzu Pedriniju iz Bologne, da doda napis na mestu, kjer naj bi se nahajala podpis in datacija Angela de Costerja (Alisi, 1955, 152–153). Žal pa tega plačila Pedriniju člani bratovščine niso zavedli v svojih knjigah. Prvič sta bili obe liki restavrirani v 19. stoletju. Temeljitejši restavratorski posegi pa so bili na obeh piranskih slikah opravljeni med letoma 1991 in 1992 pod vodstvom takratnega Medobčinskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran in Restavratorskega centra Republike Slovenije. Stratigrafske preiskave in fotografije mikropresekov so pokazale, da napis v levem kotu na liki *Čudež sv. Jurija* ni bil dodan pozneje. Prav tako ni bila doslikana panorama Pirana, kar izključuje domnevo, da je bila veduta mesta naslikana na že končani liki (MZVNKD, 1991–1992; RC, 1992).

Če natančno pogledamo liko *Čudež sv. Jurija*, opazimo zanimivo posebnost oziroma anomalijo.¹⁵ V zgornjem desnem delu slike je skupina dveh kerubinov, ki nosita piranski grb. Spodnji kerubin in grb nad njim nista naslikana v celoti in delujeta, kot da bi bila naknadno obrezana v desni ravni vertikalni liniji. Prav tako je neurje, naslikano v desnem spodnjem kotu slike pod kerubinoma in piranskim grbom, nekoliko prekratko ali

10 List, ki bi nosil prvo omembo o plačilu predujma z datumom 17. septembra 1705, manjka.

11 Napaka pri zapisu: gre za čudež, ki se je zgodil 21. julija 1343 (Alisi, 1955, 129).

12 ŽAJ, Piran., 1. Prvi je delno objavil arhivske podatke o plačilu slike Antonio Alisi (Alisi, 1955).

13 Za nesebično pomoč pri arhivskem delu in transkripciji besedil se zahvaljujem Danieli Milotti Bertoni iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območne enote Piran in profesorju Edu Muirju iz Northwestern University v Čikagu.

14 Napis: QVID METVAM STYGIVM TE PROPVGNANTE DRACONEM, / GRANDE DECVS POPVLI, PRESIDVMQVE MEI, / GENS MEA, PERDOMITIS ITERVM SERVATA, PROCELLIS / PARVA MEMOR LATE, SIGNA REPENDIT OPIS / IPSA DIES IVLI PRISCO DECORATA TRIVMPHO, DV BIS ADES VOTIS BINA TROPHEA REFERT / SEPTIMA A DECIMO MONSTRABANT SECLA SALVTEM / PER VERBVM HVMANIS QVINTVS ER ANNVS ERRAT/.

15 Ob zadnjem restavriranju slike v 90. letih 20. stoletja ta opažanja niso zabeležili. Za pomoč se zahvaljujem konservatorjema Juretu Berniku in mag. Igorju Weiglu iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območna enota Piran.

Sl. 3: Angelo de Coster, Maša v Bolseni, župnijska cerkev sv. Jurija, Piran, detajl: Peter iz Prage (foto: V. Kamin)
Fig. 3: Angelo de Coster, Mass in Bolsena, parochial church S. George, Piran, detail: Peter from Prague (photo: V. Kamin).

celo nasilno skrajšano, glede na to, da je osrednji pojav vsebine slike. Zapaženo kaže na to, da je bilo platno na desni strani verjetno obrezano ali skrajšano. To bi se lahko zgodilo pri kakšnem starejšem restavratorskem posegu ali takoj po dokončanju slike, ko so jo prinesli v piransko cerkev in ugotovili, da na predvideni steni zanj ni dovolj prostora in ni enakega formata kot slika *Maša v Bolseni*. Verjetno so člani obeh bratovščin pri slikarju Angelu de Costerju naročili dve sliki enakega formata, ki naj bi viseli na obeh nasprotnih straneh prezbiterja, pri tem pa pozabili omeniti, da je v severni steni prezbiterja že vzdana spominska plošča poreškemu škofu Nikolaju Petroniju grofu Caldani iz leta 1667.¹⁶

Za piransko sliko *Maša v Bolseni* Antonio Alisi domneva, da so tudi to sliko naročili člani Bratovščine sv. Jurija (Alisi, 1955, 129). Vendar pa v njihovih knjigah o prihodkih in izdatkih podatka o plačilu ne zasledimo. Tomaž Brejc je leta 1983 v svoji topografiji *Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na Slovenski obali* zapisal podatek – žal brez navedbe vira, da naj bi de Coster za *Mašo v Bolseni* prejel 600 lir (Brejc, 1983, 149). Glede na sam motiv bi se dalo sklepati, da bi lahko med možnimi naročniki iskali člane bratovščine sv. Rešnjega telesa v Piranu. Tako zasledimo v knjigi bratovščine sv. Rešnjega telesa (*Santissimo Sacramento*) za leta 1620 do 1785

zaznamek med odhodki glede plačila Angelu de Costerju. Leta 1705 so de Costerju plačali 310 lir za sliko: "[21. 4. 1705] *Per tanti contati al s.r Agnello de Coster Pitor a conto del quadro giusto al Schritto L. 310:-*". Sledita dva zapisa iz leta 1706 za nadaljnje plačilo: "[30. 5. 1706] *Per contati al sig. Agnello de Coster Pitor per conto del Quadro L. 310:-*" in [8. 7. 1706] *per tanti contati per il Quadro L. 124:-*". Dokončno plačilo so člani izvedli leta 1707, kot dobimo podatek iz njihove knjige: "*Adi 15 giugno 1707 Per tanti contati al s.r Angelo de Coster per resto del Quadro L. 124:-*" (ŽAJ, 3).¹⁷

Slika *Maša v Bolseni* je bila pred zadnjim restavriranjem v slabšem stanju kot *Čudež sv. Jurija*, barve so zelo potemnele, ponekod, še zlasti v spodnjem delu in v vogalih, je barvna plast odpadala. Med restavriranjem v 19. stoletju je bila tudi ta slika ob straneh obrezana in prebarvana na poškodovanih mestih (MZVNKD, 1991–1992).

Maša v Bolseni prikazuje duhovnika Petra iz Prage, kako leta 1263 daruje sveto mašo v mestecu Bolsena v cerkvi Santa Cristina. Na piranski sliki je prikazan prav ta evharistični čudež, ko je pri maši iz posvečene hostije pritekla kri in preplavila oltarni prt. Čudež je bil posledica duhovnikovega dvoma v transsubstanciacijo, trenutek, ko se vino in kruh spremenita v Kristusovo kri in

16 Papež Aleksander VII. je imenoval leta 1667 Nicolaja Petronia Caldano za poreškega škofa (†1671). Avstrijski cesar Leopold I. pa ga je povzdignil v grofa (Alisi, 1989, 8).

17 Za pomoč pri iskanju podatkov o plačilih in transkripciji besedil se toplo zahvaljujem Danieli Milotti Bertoni iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območne enote Piran.

telo. Ko je Peter iz Prage doživel omenjeni čudež, je pohitel v Orvieto k papežu Urbanu IV. in mu poročal o velikem dogodku. Papež je dal prenesti relikvije iz Bolsene v Orvieto in ustanovil praznik sv. Rešnjega telesa (*Corpus Christi*).¹⁹ Največji praznik evharistije je veliki četrtek, dan spomina na Zadnjo večerjo. Vendar pa praznovanje evharistije ob pripravi na veliko noč ni prišlo dovolj do izraza, zato se je papežu zdelo potrebno izraziti ljubezen do evharističnega Jezusa s posebnim praznikom, s katerim bi počastili Kristusovo telo in kri. Razprava o resničnosti dogodka v Bolseni je še zmeraj odprta zaradi dejstva, da imamo ohranjen najzgodnejši zapis o čudežu šele po letu 1323 (Lansing, 1998, 164–165; Lazzarini, 1952). Prva upodobitev omenjenega čudeža je freska v katedrali v Orvietu, delo Ugolina di Preta Ilaria. Freska, ki se nahaja v *Cappelli del SS. Corporale*, je nastala med letoma 1356 in 1357 (Gronau, 1939, 542).²⁰

Po vsej verjetnosti se je de Coster s prizorom seznanil v času svojega bivanja v Rimu, ko je sodeloval na dveh natečajih Accademie di San Luca. Najslavnejša je verjetno Rafaelova upodobitev *Maše v Bolseni* na freski v papeški palači. Freska se nahaja v Heliodorjevi sobi, skupaj z ostalimi tremi – Izgon Heliodorja iz templja, Rešitev sv. Petra iz ječe in Srečanje papeža Leona I. z Atilo. Vse štiri freske, ki jih je Rafael poslikal med letoma 1511 in 1514, prikazujejo božje posege v zgodovino Cerkve in s tem podpirajo zahtevo Cerkve, da mora biti postavljena v središče sveta. Papež Julij II. je v teh prizorih videl priložnost, da skozi prizore ponazori takraten položaj Cerkve in ovrže dvome v vero in obstoj Boga (Champan et al., 2004). Prizor *Maše v Bolseni* je dokaj redek motiv v slikarstvu. Približno v istem času, ko je de Coster naslikal *Mašo v Bolseni*, je nastala tudi slika Francesca Trevisanija, ki prav tako prikazuje *Čudež iz Bolsene* (La Cappella del Miracolo, S. Cristina, Bolsena, 1704).²¹ Trevisani je v nasprotju z de Costerjem motiv omejil zgolj na glavnega protagonista Petra iz Prage. Poleg slike je ohranjena tudi skica (olje na platnu) za Trevisanijevo sliko, nastala okoli 1699, ki pa se od originala ne razlikuje veliko. Zanimivo je, da je Trevisani skico naslikal v času, ko je bil član Accademie di San Luca. Skico je naročil Andrea Adami, ki je bil v službi kardinala Ottobonija (Cipriani et al., 2000, 20). Skica se

danes nahaja v Accademii di San Luca v Rimu. Sklepali bi lahko, da je de Coster videl skico in na podlagi videnega zasnoval svoj prizor. Čeprav je de Coster, v nasprotju s Trevisanijem, poleg prizora samega čudeža naslikal tudi prizor s papežem Urbanom IV. na desni strani slike, bi lahko pri osrednjem motivu, duhovniku Petru, črpal iz Trevisanijeve skice. Tudi de Coster je, tako kot Trevisani, vzel za ozadje osrednjega prizora oltar, na katerega so postavljeni razkošni svečniki, ob njem pa je prikazan duhovnik s kelihom v roki.²² V škofijskem muzeju v Milanu (*Museo diocesano di Milano*) imajo v svoji zbirki še eno upodobitev *Maše v Bolseni*. Gre za sliko Francesca Robbia, slikarja iz Milana.²³ Tudi pri tej sliki se je slikar Robbio odločil uprizoriti zgolj osrednji prizor čudeža z duhovnikom Petrom v osredju. Ozadje tudi tokrat predstavlja oltar z velikimi svečniki.

Pri obeh slikah, *Čudežu sv. Jurija in Maši v Bolseni*, se pojavlja vprašanje, od kod je črpal de Coster. Že poprej je bila nakazana možna povezava med Francescom Trevisanijem in de Costerjem pri zasnovanju osrednjega motiva. Enrico Lucchese je v svojem članku iz leta 2003 opozoril na de Costerjevo dosledno kopiranje ene od Lothovih slik. Gre za motiv *Snemanja Kristusovega telesa s križa*, ki se nahaja na vratcih tabernaklja v levem kotu *Maše v Bolseni*. De Coster je na tem mestu citiral svojega učitelja Johanna Carla in njegov motiv *Snemanje Kristusa s križa* iz cerkve Santa Maria dei Derelitti v Benetkah, bolj poznane kot Ospedaletto (Lucchese, 2003, 249). De Coster je vzel za vzor Kristusovo krčevito zvito telo, obdano z angeli. Pri Lothovi sliki Kristusovo telo obdajata še svetnika sv. Katarina in sv. Jernej.

O zadnjih letih de Costerjevega življenja zaenkrat nimamo arhivskih podatkov in ni nam znano, kaj je v tem času počel. To vprašanje ostaja odprto in čaka na nadaljnje raziskovanje. Prav tako ostaja odprto vprašanje o njegovem opusu. Glede na njegovo šolanje pri Lothu, bivanje v Rimu, udejstvovanje na tamkajšnjih natečajih ter prijateljevanje z rimskimi in beneškimi slikarji, je težko verjeti, da je Angelo de Coster v svoji slikarski "karieri" ustvaril zgolj dve sliki, namenjeni župni cerkvi sv. Jurija v Piranu.

19 "Naj se ta dan množice vernikov zbirajo v cerkvah v velikem številu z veliko gorečnostjo ter naj duhovniki in ljudstvo izkažejo svoje veselje s hvalnicami" je v buli ob ustanovitvi praznika zapisal papež Urban IV. leta 1264 (Timmers, 1968).

20 V katedrali v Orvietu se nahaja tudi relikviarij Rešnjega telesa, na katerem je Ugolino di Vieri med letoma 1337 in 1339 v emajlu upodobil čudež v Bolseni (Lazzarini, 1952, 51–57; Testa et al., 1990, 35–39).

21 Francesco Trevisani (Koper, 1656 – Rim, 1746) se je šolal v Benetkah pri Antoniu Zanchiju in Josephu Heintzu. Tako kot de Coster se je tudi on odpravil v Rim, kjer je postal član Accademie di San Luca. Tudi on je sodeloval na natečaju Accademie di San Luca leta 1697, v času ko je bil predstojnik Carlo Fontana (Cipriani et al., 2000, 20; Bodmer, 1939, 389–391).

22 Jacques Gamelin je naredil ta isti prizor po sliki Francesca Trevisanija. Gamelinova *Maša v Bolseni* se nahaja v Carcassonnu v Muzeju lepih umetnosti (Musée des Beaux-Arts), (Brejon De Lavergnée, 1978, 268). Poznamo tudi kiparsko uprizoritev tega prizora. Gre za delo Benedetta Buglionija iz leta 1496. Benedetto Buglioni (1461–1521), ki se ga omenja kot naslednika Andree della Robbie v Firencah, je bil med drugim tudi član komisije, ki je bila zadolžena za iskanje primerne prostora, kamor bi postavili Michelangelovega Davida (Bombe, 1911, 208–209; De Fabriczy, 1904, 139–142).

23 Francesco Robbio (Milano, ? – Ferrara, 1729) je bil doma iz Milana, vendar je deloval v Ferrari, kjer je tudi umrl (S. N., 1934, 417).

THE PAINTINGS BY ANGELO DE COSTER IN PIRAN

Vesna KAMIN

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1

e-mail: vesna.kamin@zrs.upr.si

SUMMARY

This paper will attempt to shed some light on the current state of knowledge concerning Angelo de Coster, a Venetian painter of Dutch origin, who is known to the art-historian community only as the author of two large canvases – The Miracle of St. George and The Mass of Bolsena from the parish church of St. George in Piran. At the same time the author of this paper wishes to discuss new archive sources and to emphasize the iconographic problems, concerning primarily the rather uncommon depiction of The Mass of Bolsena. Until recently, the known facts about the life of Angelo de Coster were relatively scarce. He came from a Dutch family of painters. His father, Pietro de Coster, is well known in comparison to his son and was educated in Amsterdam in the circle of painters like Jan Cossiers and Abraham van Diepenbeeck. Angelo de Coster was born in Venice on the 22nd of November 1680. At present we do not have any information concerning the beginnings of his education. It is likely that his first education as a painter took place in the workshop of his father Pietro. Further on in his career he worked in the workshop of Johann Carl Loth, who was the head of one of the biggest workshops in Venice in the middle of the 17th century, where painters like Daniel Seiter and Johann Michael Rottmayr were educated. At the start of the 18th century Angelo de Coster ventured to Rome to the Accademia di San Luca, where he competed in several competitions, which provided an opportunity for the artists – painters and sculptors – to combine their theoretical knowledge with practical work. In the year 1704 he was commissioned to paint both paintings in Piran. Antonio Alisi postulates that both paintings were commissioned by the members of the fraternity of St. George from Piran. On the basis of archive sources the author of this paper establishes, that the painting The Miracle of St. George was in fact commissioned by the members of the brotherhood of St. George, while The Mass of Bolsena was commissioned by the members of the fraternity of Corpus Christi. The Miracle of St. George depicts a scene from the 21st of July 1343, when this saint saved the city of Piran from the dangerous tempest. The Mass of Bolsena is dated and signed on the base of the capital: MDCCVI / PIN. ANG° DE COSTER VENE. The Mass of Bolsena depicts father Peter of Prague as he gives holly mass in the town Bolsena in the church of St. Christina. The painting from Piran depicts the moment of miracle of the eucharist during the holly mass as blood starts to flow out of the consecrated host and floods the altar cloth. This miracle was a consequence of the priest's doubts concerning the transubstantiation, the moment when bread and wine turn to the body and blood of Christ. Most likely Coster became familiar with this scene during his stay in Rome, when he competed in two competitions at Accademie di San Luca. The Mass of Bolsena is not a commonly depicted motif. The most famous depiction of this scene is probably Rafael's depiction on a fresco in the Pope's Palace (1511–1514). The author lists some other examples: frescoes in the cathedral of Orvieto, the paintings by Francesco Trevisiani and the painting by Francesco Robbia. The data regarding the last years of Coster's life are scarce and it is not clear what he did during that time. The question of his opus remains open as well.

Key words: seventeenth century painting, Johann Carl Loth, Angelo de Coster, parochial church S. George in Piran, Miracle of S. George, Mass of Bolsena

VIRI IN LITERATURA

ASV, 1 – Archivio di Stato di Venezia (ASV), Notarile Testamenti, Busta 905, Testamenti Notaio Francesco Simbeni, 7. september 1698, Venezia.

BMCC, 1 – Biblioteca del Museo Civico Correr (BMCC), ms. Moschini XIX., Cop. Nota de' pittori registrati ne' libri della Veneta Accademia, trattane l'anno 1815.

ŽAJ, 1 – Župnijski arhiv sv. Jurija (ŽAJ), Piran. Bratovščinska knjiga sv. Jurija, 1706, c. 124 (odhodki).

ŽAJ, 2 – ŽAJ, Piran. Bratovščinska knjiga sv. Jurija, 1706, c. 123 (prihodki).

ŽAJ, 3 – ŽAJ, Piran. Bratovščinska knjiga sv. Rešnjega telesa, 1705, c. 246 (za leto 1705), c. 247 (za leto 1706), c. 249 (za 1706), c. 250 (1707).

Aikema, B. (1983): Tre oltramontani operanti nel Veneto: De Coster, Doringy e Vernansal. Notizie da Palazzo Albani, XII, 1–2. Urbino, 251–260.

- Alisi, A. (1955):** Pirano. La sua Chiesa. La sua Storia.
- Alisi, A. (1989):** La Voce di San Giorgio. Cronologia Piranese, 51, april–maj 1989. Piran, 7–8.
- Bodomer, H. (1939):** Trevisani, Francesco. Thieme/Becker. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, 33 (Theodotus-Urlaub). Leipzig, Ulrich Thieme und Felix Becker.
- Bombe, W. (1911):** Buglioni, Benedetto. Thieme/Becker. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, 5 (Brewer-Carlingen). Leipzig, Ulrich Thieme und Felix Becker.
- Brejc, T. (1983):** Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na Slovenski obali. Topografsko gradivo. Koper, Založba Lipa.
- Brejon De Lavergneée, A., Rosenberg, P. (1978):** Francesco Trevisani et la France. Antologia di Belle Arti, II, 1978, 7/8 (december). Torino, 265–276.
- Champan et al. (2004):** Raphael. From Urbino to Rome. London, National Gallery Company.
- Cipriani, A., Valeriani, E. (1988):** I disegni di figura nell'Archivio Storico dell'Accademia di San Luca. Concorsi e Accademie del secolo XVIII, II. Rim, Quasar.
- Cipriani, A. et al. (1990):** Prize winning drawings from the Roman Accademy 1682–1754. Rim, Quasar.
- Cipriani, A. et al. (2000):** Aequa Potestas. Le arti in gara a Roma nel Settecento. Rim, De Luca.
- Demori-Staničić, Z. (1988):** Pieter de Coster u Splitu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 27. Split, 271–279.
- Enkel, K. A. E. et al. (2001):** Recreating Ancient History. Episodes from the Greek and Roman Past in the Arts and Literature of the Early Modern Period. Leiden, Brill.
- Ericani, G. et al. (2001):** Una villa e i suoi tesori. Dipinti, affreschi e stucchi in Villa Giovanelli a Noventa Padovana. Treviso, Canova.
- Ewald, G. (1959):** Opere del Loth e della sua bottega nei musei civici veneziani. Bolletino dei musei civici veneziani, 1. Venezia, 1–10.
- Ewald, G. (1965):** Johann Carl Loth 1632–1698. Amsterdam, Hertzberger.
- De Fabriczy, C. (1904):** Benedetto Buglioni. Rivista d'Arte, II, 1965, 6/7. Firenze, 139–142.
- Favaro, E. (1975):** L'Arte dei Pittori in Venezia e i suoi statuti. Firenze, Pubblicazioni della Facoltà di lettere e filosofia, Università di Padova.
- Gronau, H. D. (1939):** Ugolino di Prete Ilario. Thieme/Becker. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, 33 (Theodotus-Urlaub). Leipzig, Ulrich Thieme und Felix Becker.
- Lansing, C. (1998):** Power & Purity. Cathar Heresy in Medieval Italy. New York, Oxford University Press.
- Lazzarini, A. (1952):** Il Miracolo di Bolsena. Testimonianze e documenti dei secoli XIII e XIV. Rim, Edizioni di Storia e Letteratura.
- Lucchese, E. (2003):** Note a margine di una mostra di dipinti del Seicento veneziano a Rovigno. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, LI, 2003, 1. Trieste, 231–255.
- Lucco, M. et al. (2000):** Il Seicento. La Pittura nel Veneto, I. Milano, Electa.
- Lucco, M. et al. (2001):** Il Seicento. La Pittura nel Veneto, II. Milano, Electa.
- Lux, M. (2000):** L'inventario di Johann Carl Loth. Arte Veneta, 1999/I, 54. Venezia, 146–164.
- Martin, A. J. (1999):** De Coster, Angelo. Saur. Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, XXI (contell-courtry). München, Saur.
- Moretti, L. (1984):** Novità documentarie su Nicola Grassi. V: Russo, C. (ed.): Nicola Grassi e il Rococò europeo. Udine, Istituto per l'Enciclopedia del Friuli Venezia Giulia, 15–23.
- Orlandi, P. A. (1753):** Abecedario pittorico. Contente le notizie de' professori di pittura, scoltura, ed architettura, dopolnjena verzija (ed. Pietro Guarienti). Venezia, Pasquali.
- Pavanello, G. et al. (2001):** Istria. Città maggiori: Capodistria, Parenzo, Pirano. Pola: opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Mariano del Friuli (GO), Edizioni della Laguna.
- MZVNKD (1991–1992):** Poročila Medobčinskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, 1991–1992. Piran, MZVNKD Piran.
- RC (1992):** Poročilo Restavratskega centra RS, marec 1992. Ljubljana, RC RS.
- Prijatelj, K. (1960):** Slike Pietera i Angela de Costera na našoj obali. Peristol, III. Zagreb, 55–58.
- Prijatelj, K. (1971):** Nuova giunta al Catalogo di Pietro de Coster. Studi di Storia dell'Arte in Onore di Antonio Morassi, XII, 1971, 1–2. Venezia, 246–248.
- Schmidt, J. (1995):** Slovar grške in rimske mitologije. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- S. N. (1934):** Robbio, Francesco. Thieme/Becker. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, 28 (Ramsden-Rosa). Leipzig, Ulrich Thieme und Felix Becker.
- Testa, G. et al. (1990):** La Cattedrale di Orvieto. Santa Maria Assunta in Cielo. Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato.
- Timmers, J. J. M. (1968):** Eucharistie. *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, I (A-Ezechiel). Rom, Herder.
- Zava Boccazzi, F. (1984):** Nota per il Grassi a Venezia. La "Rebecca" di S. Francesco della Vigna. V: Russo, C. (ed.): Nicola Grassi e il Rococò europeo. Udine, Istituto per l'Enciclopedia del Friuli Venezia Giulia, 28–36.
- Istriamet (2008):** Miracolo di Bolsena. [Http://www.istriamet.org/istria/illustri/trevisani/images/miracolo-bolsena1.jpg](http://www.istriamet.org/istria/illustri/trevisani/images/miracolo-bolsena1.jpg) (2008-03).